

ANTUN GUSTAV MATOŠ

ŽIVOT I DJELO

Znanstveni skup povodom
150. obljetnice rođenja
Split, 25. rujan 2023.

KNJIŽEVNI KRUG SPLIT

KNJIGA MEDITERANA 2023.

Pod visokim pokroviteljstvom
Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

Organizatori

KNJIŽEVNI KRUG SPLIT

ZAVOD ZA ZNANSTVENI I UMJETNIČKI RAD HAZU U SPLITU

Suorganizator

ODSJEK ZA POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U SPLITU

KNJIGA MEDITERANA 2023.
(Split, 24. – 30. rujna)

ZNANSTVENI SKUP
**ANTUN GUSTAV MATOŠ:
ŽIVOT I DJELO**
POVODOM 150. OBLJETNICE ROĐENJA

Split, 25. rujna 2023.

KNJIŽEVNI KRUG
SPLIT
2023

Antun Gustav Matoš
1873. – 1914.

UVODNA NAPOMENA

ANTUN GUSTAV MATOŠ: ŽIVOT I DJELO

Međunarodni znanstveni skup povodom 150. obljetnice rođenja

Antun Gustav Matoš, hrvatski književnik, »Bunjevac porijeklom, Srijemac rodnom, a Zagrepčanin odgojem«, kako je često isticao, rodio se 13. lipnja 1873. u Tovarniku, da bi nakon dvije godine s obitelji učitelja došao u Zagreb i postao ne samo njegovim stanovnikom, nego i najvećim reprezentantom njegova identiteta.

Matoševo djelo najdublji je izraz onih nastojanja što ih je, književno-povijesno gledano, istaknula mlada generacija na razmeđu stoljeća. Premda se nije generacijski svrstavao, modernost njegova izraza i povezanost s europskim duhovnim kretanjima bila im je privlačna kao najznačajniji umjetnički orijentir. Premda je dio mladih nastojao prekinuti svaku vezu s tradicijom, na čemu se temeljio poznati sukob starih i mladih, svojim djelom Matoš je pokazao da nema prave/dobre književnosti ni literature bez povezanosti s tradicijom. Osjećajući bilo narodnog života u složenosti društvene problematike, Matoš nije nestao u artizmu modernih nastojanja; za njega je djelo izraz onih unutarnjih stvaralačkih imperativa, a ne pomodarstva: zato se i posvetio traženju i otkrivanju ljepote, rješavanju unutarnjih preokupacija neovisno u kojim se žanrovima i oblicima to izražava i manifestira: poeziji, novelistici, eseju feljtonistici, kritici, polemici i sl. Za njega su to sve bili oblici izražavanja umjetnikova bića i njegove kreativne individualnosti.

Iako je svemu o čemu je pisao Matoš udahnuo život svoje neponovljive osobnosti, u obilju literarnih motiva Matošev se pejzaž nametnuo snagom zaštitnog znaka njegova pjesništva i njegove književnosti. Za njega su (hrvatski) pejzaž i (hrvatski) čovjek sinonimi, neodvojivo upisani jedan u drugoga najboljim osobinama svojega identiteta:

»Zato je hrvatski predjel, hrvatski pejzaž isto tako važan momenat kao hrvatski narod i hrvatska prošlost. Hrvatska okolica je najbolja škola patriotizma. Pejzaž

nije sam vidljiva naša veza s misterijem skladnog svemira, nego i vidljiv oblik stalnog djelovanja prvobitne primitivne hrvatske duše na našu. Ako nam je duša rezultat dojmova, ako su dojmovi većinom hrvatski zvuci i hrvatske slike, slike krajeva hrvatskih, duša je naša kao ovo drveće i voće rezultat hrvatskoga pejzaža.«

Ovakvo stvaralačko opredjeljenje i određenje, koje nije tek pomodni rekvizit preuzet iz europskih duhovnih zbivanja kojima je Matoš bio suvremenik, najdublja je mjera njegove književne prepoznatljivosti i iznimnosti.

Matoševo djelo, opsegom veće od 8000 stranica, žanrovski polivalentno – raskošno kako tematskim i motivskim rasponima tako prilagodljivošću i ljepotom izraza – jedna je od ponajboljih stranica naše literature. Ono je bilo uzor mnogim njegovim suvremenicima (o njemu su drame pisali Senečić 1934., Popović 1967., Ladan 1968.), ali i orijentir – snagom individualnosti i originalnosti – onima koji dolaze. Nametnulo se i svome vremenu, ali i današnjem čitatelju, kao vrhunski domet našega književnoga izraza.

Održavanje znanstvenog skupa o Antunu Gustavu Matošu prigoda je da se iznova podsjetimo imena koje je zadužilo našu svekoliku kulturu i duhovnost, ali i da se, s odmakom od 150 godina, pokuša odgovoriti na pitanja što ih *matošiana* i sam Matoš postavljaju nama, danas i ovdje. A ona su, držimo, relevantna kao i u vrijeme Matoševa života.

Ivan Bošković

Znanstveni skup povodom 150. obljetnice rođenja

**ANTUN GUSTAV MATOŠ:
ŽIVOT I DJELO**

Split, 25. rujna 2023.

RASPORED IZLAGANJA

Ponedjeljak, 25. rujna

9.00 — Zavod HAZU, Split, Trg braće Radića 7

Pozdravne riječi: Marko Trogrlić i Ivan Bošković

Voditelji: Ivan Bošković

Dubravka Oraić Tolić: Matoš i Dubrovnik

Cvijeta Pavlović: *La rose mystérieuse*: Matoš na francuskom jeziku

Irvin Lukežić: Matoševi inozemni putopisi

Stjepan Matković: Matoš, pravaštvo i starčevićanstvo

Pauza

Boris Senker: Matoš o glumicama

Helena Sablić Tomić: Dokumentarni filmovi o Matošu

Ivan Bošković: Kaštelanov Matoš

Rasprava

Zatvaranje skupa

SAŽETCI

Antun Gustav Matoš 1897.

Dubravka Oraić Tolić
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zagreb

MATOŠ I DUBROVNIK

Matoš je boravio samo u Hrvatskome primorju i nije osobno poznao Dalmaciju i Dubrovnik. Često se u literaturi na temelju nekoliko izdvojenih citata govori da Matoš nije volio more. To je samo djelomice točno: Matoš je more poštovao i divio mu se. Tema Dubrovnika ostala je neobrađena. U članku se motivi i slike Dubrovnika u Matoševim feljtonima, putopisima, kritikama i polemikama promatraju u kontekstu drugoga vala hrvatske nacionalne identifikacije u prvome desetljeću 20. stoljeća u vrijeme borbi između dviju političkih ideologija: tradicije starčevićanskoga kroatizma na izdisaju i Strossmayerova južnoslavenstva u usponu. Izdvajaju se tri Matoševa Dubrovnika: povijesni Dubrovnik, suvremeni Dubrovnik i epifanije Dubrovnika kao simbola pripadnosti hrvatske književnosti zapadnoj kulturi.

Zaključak je članka da je Dubrovnik jedno od središnjih mjesta konstrukcije nacionalnoga identiteta u Matoševu opusu, ali i u općoj povijesti tvorbe moderne hrvatske nacije.

Cvijeta Pavlović

Odsjek za komparativnu književnost
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

LA ROSE MYSTÉRIEUSE: MATOŠ NA FRANCUSKOM JEZIKU

Matoševa frankofilija odražava se u njegovim eksplicitnim tvrdnjama o veličini pojedinih književnika i u njegovim pjesničkim i pripovjedačkim nasljedovanjima francuskih klasika i suvremenika. Nakon utvrđivanja Matoševih književnih uzora, ekspaniranih, eksplicitnih i implicitnih, potrebno je utvrditi odlike Matoševe lirike prevedene na francuski jezik, lirike koja je prošla književno-kulturni transfer u oba smjera. Zbirka prepjeva *La rose mystérieuse – Tajanstvena ruža* (Dominis Publishing, Ottawa, Canada, 2014.) sadrži 49 Matoševih lirskih pjesama u prepjevu Josipa Gospodnetića na francuski jezik. Analiza otkriva međudjelovanje francusko-hrvatskih i hrvatsko-francuskih translacija: temeljem uočenih osobitosti Matoševe inkorporacije francuske poezije u vlastiti poetski izriječ, sada se određuje prijenos Matoševih frankofilskih odjeka povratno u matičnu francusku liriku. Pitanje kako Matoševa lirika zvuči na francuskom jeziku i zadržava li i na francuskom jeziku odjeke francuskih klasika, donosi odgovore zanimljive za filološka istraživanja matošologije, kroatistike, komparatistike i traduktologije.

Irvin Lukežić
Odsjek za kroatistiku
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

MATOŠEVI ŠVICARSKI PUTOPISI

Putopis je Matoš smatrao jednim od ponajljepših i najmodernijih književnih oblika, premda je bio moderan već kod klasika. Za njega je ta literarna forma pristupačna svakom duhu, znanstveniku i pjesniku, geografu i historiku, prirodnom znanstveniku i pripovjedaču. »Putopisac može biti učenjak i šaljivčina, slikar i psiholog, fantast i realist, poet i pripovjedač, jer u široki okvir putopisa pristaju sve literarne vrste od Byronove lirike, Goetheovih refleksija, Taineovih studija, Fromentinovih pejzaža pa do Sterneovih šala, Heineovih fantazija i Stendhalovih bilježaka. U putopisu naći ćete najlakše literarni način i temperament kojeg pisca.« (*Naše primorje*, 1911.)

Općenito je poznato da je Matoš, zahvaljujući svome osebnome stilu i poetici, bio jedan od najvećih i najdarovitijih hrvatskih putopisaca. U prilogu se opširnije govori o njegovim tekstovima nadahnutima putovanjima u stranim zemljama.

A. G. Matoš

IVERJE

SKICE I SLIČICE

U Mostaru, 1899.
Izdaje i štampa
Izdavačke Kujbarske
Fischer i Kisića.

A. G. Matoš: *Iverje: skice i sličice*, Mostar, 1899.

A. G. MATOŠ

NOVO IVERJE

SKICE I SLIČICE

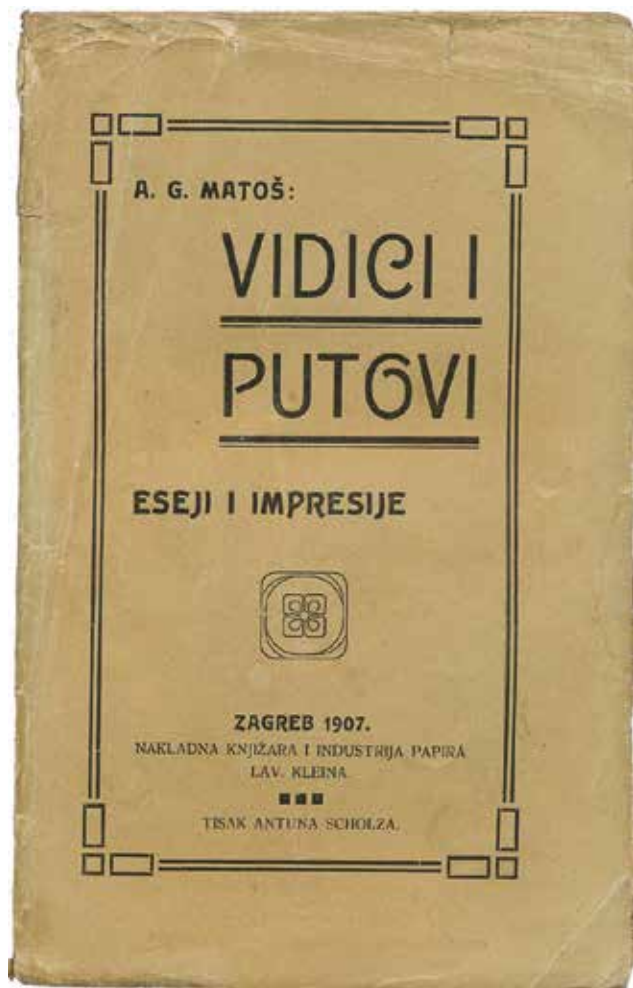
ZAGREB 1900.

Nakladom kr. sveučilišne knjižare Franje Suppan
(B. P. Auer)

A. G. Matoš: *Novo iverje: skice i sličice*, Zagreb, 1900.

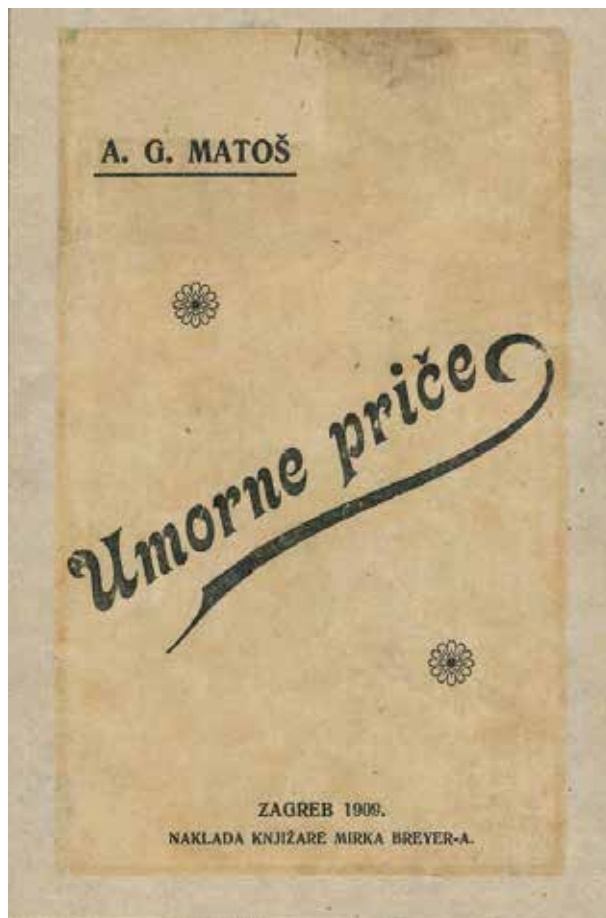

A. G. Matoš: *Ogledi: studije i impresije*, Zadar, 1905.

A. G. Matoš: *Vidici i putovi: eseji i impresije*, Zagreb, 1907.

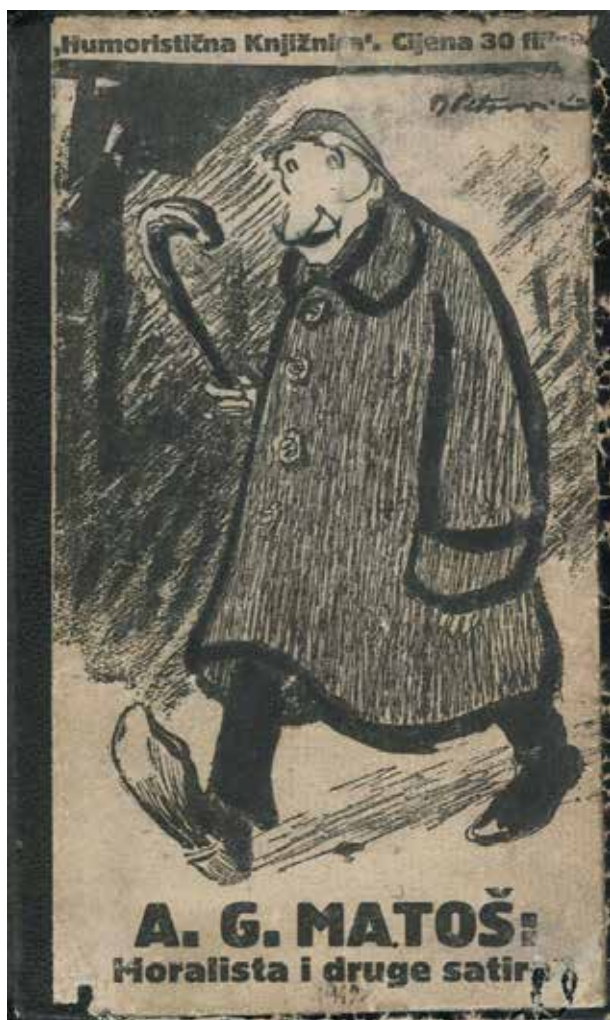

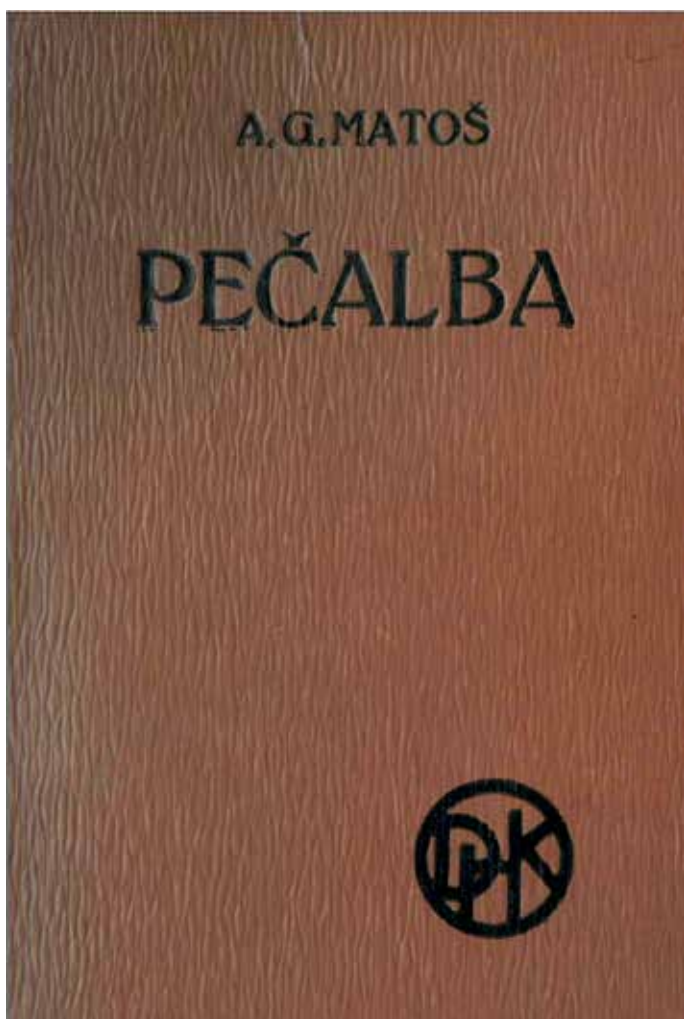
A. G. Matoš: *Umorne priče*, Zagreb, 1909.

A. G. Matoš: *Naši ljudi i krajevi: portraiti i pejzaži*, Zagreb, 1910.

A. G. Matoš: *Moralista i druge satire*, Zagreb, 1912.
(na naslovnici karikatura A. G. Matoša koju je nacrtao Branimir Petrović)

A. G. Matoš: *Pečalba: kaprisi i feljtoni*, Zagreb, 1913.

Stjepan Matković
Hrvatski institut za povijest
Zagreb

MATOŠ, PRAVAŠTVO I STARČEVIĆANSTVO

Dosadašnja su istraživanja neupitno povezala Matoša s pravaštvom i tumačenjem Starčevićeve baštine. Međutim, pravaštvo je od početka 20. stoljeća obilježeno neprestanim raskolima. Stoga se postavlja pitanje u kojoj je mjeri Matoš bio na tragu temeljnih načela pravaštva, je li bio dosljedan sljedbenik starčevićanstva i može li se govoriti o određenoj prevrtljivosti u njegovim osvrtima na politička kretanja.

Autor nastoji na primjeru odabranih članaka iz periodike i literature utvrditi o kakvom je pravaštvu bila riječ. Pritom želi odgovoriti na pitanja nisu li osobna iskustva i poznavanje svijeta politike bili odraz onoga što se u dijelu literature naziva modernim pravaštvom, ne shvaćajući tu sintagmu na negativan način. Naposljetku, povezuje Matoša i s pravaškim omladinskim pokretom koji uoči Prvoga svjetskoga rata najbolje svjedoči o ideološkim previranjima u sklopu hrvatskoga nacionalnog kruga.

Boris Senker

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zagreb

MATOŠ O GLUMICAMA

Kazališne kritike i feljtone, prigodne tekstove vezane uz obljetnice pojedinih umjetnika, nekrologe te polemike s kazališnim ljudima i na kazališne teme Matoš je neredovito objavljivao od 1895. do 1913. u dvadesetak hrvatskih, bosanskih i srpskih novina i časopisa. Prve je godine objavio tek jedan prikaz u beogradskom *Dnevnom listu*, a 1896. i 1897. pisao je o beogradskom kazalištu i kazališnim umjetnicima za sarajevski časopis *Nada*. Nakon prekida tijekom godina provedenih u Ženevi i Parizu, surađivao je 1904. s beogradskim novinama *Politika*, *Slobodna reč*, *Srpska zastava* i *Večernje novosti*, a 1905. popunjavao rubriku »Pozorište«, odnosno »Narodno pozorište« u tamošnjoj *Samoupravi*. Najviše je tekstova o kazalištu objavio između 1906. i 1913. u zagrebačkim povremenicama *Hrvatska*, *Narodne novine*, *Hrvatsko pravo*, *Agramer Tagblatt*, *Hrvatska smotra*, *Hrvatska pozornica*, *Hrvatsko kolo*, *Slobodna riječ*, *Novosti*, *Obzor* i *Savremenik* te posebno u dnevniku *Hrvatska sloboda*.

U kritikama je, uz uvodni osvrt na temu, fabulu i značajke glavnih likova te kazališno-povijesno i kulturno situiranje dramskoga teksta, redovito donosio lapidarne, slabo potkrijepljene, a u primjeru glumica i uvredljive ocjene scenskih nastupa i interpretacija dramskih likova, npr. o Aleksandri Bojić u komediji *Psyche* Iva Vojnovića. Tekstovi njegovih kritika uglavnom odstupaju od obrasca uvriježena u hrvatskoj novinskoj kritici na početku 20. stoljeća. Za razliku od većine onodobnih kritičara, s kojima se mahom razilazio u sudovima, izvedene tekstove nije analizirao, a u osvrtima na glumu nerijetko je bio krajnje osoban i pristran, posvećujući ponekad veću pozornost nacionalnom i staleškom podrijetlu, političkom opredjeljenju, privatnom i javnom životu te karakternim osobinama glumaca i glumica nego njihovu tumačenju dramskih likova. Stoga u osvrtima na zagrebačke predstave s jedne strane ima krajnje uvredljivih komentara o glumicama spram kojih je zbog osobnih razloga osjećao netrpeljivost, npr. spram Bogumile Vilhar i, napose, Nine Vavre, a s druge strane zanosnih hvalospjeva glumicama koje su mu osobno bile bliske, prije svijju Ljerka Šram.

Izlaganje će se usredotočiti na stereotype kojima je Matoš pribjegavao u opisanju i vrednovanju nastupa žena na pozornici, dakle istodobno u umjetnosti i u javnom, odnosno društvenom životu.

Buisset, A. G. Matoš, crtež olovkom, Pariz 1901. god.

Miroslav Kraljević, U kavani, 1911.

Ivan Palčić, A. G. M. crtež, 1913. godine

Ljubo Babić, A. G. Matoš, 1913. godina

Matoš (Antun Gustav), rođen
u Tovarniku 1873., završio
književnih i socijalnih, književnih i
političkih historija, autor prikazivača:
ka (Sveća i Nova Sveća), ese,
impresija i putopisa (Ogleda,
Vidika i Putova) i lirika. Saob-
raćen u Beogradu.

(Toliko kalendarskom ko-
rektorom koji, nadam se, nema
ništa bitno literat...)

Matošev sažeti *Curriculum vitae* (autograf), NSK R4324

Helena Sablić Tomić
Umjetnička akademija u Osijeku

DOKUMENTARNI FILMOVI O MATOŠU

U radu će se analizirati dokumentarni filmovi snimljeni o Antunu Gustavu Matošu. Redatelj Željko Senečić u svom je filmu ukazao na Matoševu povezanost s gradnjom Sveučilišne biblioteke u Zagrebu. Mihael Kelbas, prema scenariju Mirka Čurića, snimio je filmove o odnosu Antuna Gustava Matoša i Josipa Jurja Strossmayera, kao i o njegovu obiteljskom porijeklu i putovanjima, naslovljen »Od Kačmara do Zagreba«. Branko Ištvančić i Silvio Mirošničenko snimili su film o Matoševoj književnoj poetici, nasloviši ga »I dok je srca bit će i Kroacije«.

Ivan Bošković

Split

KAŠTELANOV MATOŠ

Matošu je, kao velikoj književnoj temi, posvećeno nekoliko disertacijā (Josip Tomić: *Matoševo poznavanje francuske književnosti*, 1939.; Julije Šoltić: *Matošev stav prema hrvatskoj književnosti*, 1957.; Krunoslav Pranjić: *Jezik i stil Matoševe pripovjedačke proze*, 1966.; Dubravka Oraić Tolić: *Pejzaž u djelu Antuna Gustava Matoša*, 1980.). Među njima je i *Lirika A. G. Matoša* Jure Kaštelana 1956., tiskana u Radu br. 310 Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 1957. godine.

U književnoj znanosti disertacija Jure Kaštelana rjeđe se spominje. Kao i ostali znanstveni i kritički doprinos, ostala je u sjeni izvorne književnosti. Disertacija o lirici A. G. Matoša, kao što je poznato, pisana je pod vodstvom tadašnjeg ponajvećeg autoriteta hrvatske književnosti Antuna Barca, nakon što se Kaštelan 1950. kao asistent zaposlio na Odsjeku za južnoslavenske jezike i književnosti zagrebačkog Filozofskog fakulteta. Stavljanje Matoševe lirike (i djela) u središte književnoznanstvenoga razmatranja bilo je poticaj da se novijim znanstvenim uvidima velika književna baština upiše u pripadno mjesto u hrvatskoj književnoj i kulturnoj memoriji.

U vrijeme kada Kaštelan piše o Matoševoj lirici, hrvatska književnoznanstvena misao počiva na Barčevim, pozitivističkim premisama vrednovanja književnog djela. Postupno otvaranje hrvatske književnosti europskim književnostima pedesetih godina utjecalo je i na književnu znanost pa su u književnoj kritici i znanosti, uz historizam i dijalektički materijalizam, vidljive i ideje fenomenološke kritike, imanentnog/unutarnjeg, sadržajnog pristupa formi i pjesničkom izrazu, ruskog formalizma i psihoanalize, bergsonizma i intuicionizma, pa i strukturalizma, istina, više u obrisima nego što je riječ o dubljim teorijskim utemeljenjima. Također su u interpretaciji primjetni i elementi stilističke kritike koja će kasnije postati zaštitnim znakom zagrebačke lingvističke škole.

Matoševoj lirici Kaštelan je pristupio strašću pjesnika i analitičnošću teoretičara i znanstvenika; kao pjesnika odlikuje ga snaga doživljaja kojom dopire do najdubljih prostora jezične umjetnosti, a kao teoretičara i znanstvenika, domišljena interpretativna metodologija s osloncem u tada dominirajućim zasadama književne znanosti.

Uloga njegove disertacije u tome je izuzetna. Kao prva »velika i opsežna monografija o Matošu«, kako ističe Stamać, Kaštelanova je disertacija napravila velik korak u rehabilitaciji samoga pjesnika, a istovremeno je, otklonom od dominirajućih dijalektičko-materijalističkih zasada u tumačenju književnosti i umjetnosti, predstavljala i snažan »zaokret prema modernijim smjerovima istraživanja književnosti, uz izraziti otklon prema pozitivističkoj, ideologijom diktiranoj misli«.

Ivan Kožarić, Matoš na klupi, aluminij, 1972. g.,
Strossmayerovo šetalište, Zagreb

SADRŽAJ

Uvodna napomena 5

Raspored izlaganja 7

SAŽETCI

Dubravka Oraić Tolić: Matoš i Dubrovnik 11

Cvijeta Pavlović: *La rose mystérieuse*: Matoš na francuskom jeziku . . . 12

Irvin Lukežić: Matoševi švicarski putopisi 13

Stjepan Matković: Matoš, pravaštvo i starčevićanstvo 22

Boris Senker: Matoš o glumicama 23

Helena Sablić Tomić: Dokumentarni filmovi o Matošu 28

Ivan Bošković: Kaštelanov Matoš 29

Izdavač
Književni krug Split
Ispod ure 3, Split

Internet knjižara na adresi
www.knjizevni-krug.hr

Za izdavača
Marko Trogrlić

Lektura
Elizabeta Garber

Računalni slog
Književni krug Split

Likovno rješenje ovitka
Neven Marin

Tisak
Dalmacija papir, Split

Znanstveni skup *Antun Gustav Matoš: život i djelo*
novčano su pomogli:
Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske
Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske
Županija splitsko-dalmatinska
Grad Split

REPUBLIKA HRVATSKA
Ministarstvo znanosti i
obrazovanja

Tiskanje završeno u rujnu 2023.